

Володимир ВАСИЛЕНКО, доктор юридичних наук, професор НаУКМА

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Збройна агресія Російської Федерації проти України запустила цілий комплекс правових проблем, від належного розв'язання яких також залежить ефективність захисту життєво важливих національних інтересів нашої держави в юридичній площині. Насамперед велике практичне значення має встановлення точної дати початку російської агресії, її правильна та обґрунтована кваліфікація з погляду сучасного міжнародного права.

Збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням Росії були зафіксовані перші випадки порушення її збройними силами порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання підрозділів збройних сил РФ, розташованих у Криму відповідно до Угоди між Україною та Російською Федерацією «Про статус та умови перебування Чорноморського Флоту Російської Федерації на території України» від 28 травня 1997 р., для блокування українських військових частин.

Саме ці операції збройних сил Російської Федерації поклали початок окупації та анексії частини території України – Автономної Республіки Крим. Напередодні в Криму діяли офіцери спецназу Головного розвідувального Генштабу ЗС РФ, які формували із числа місцевих жителів підрозділи найманців. Однак активне їх використання для воєнної окупації Криму розпочалося саме 20 лютого 2014 р. Про це переконливо свідчить комплексний аналіз доповідей і звітів Прикордонної служби України та вивчення інформації Служби безпеки України, а також факт запровадження в Російській Федерації медалі «За повернення Криму», на якій виکارбовано дату 20 лютого 2014 р.

Як свідчать зроблені пізніше заяви В. Путіна та інших російських посадовців, у цей день розпочалася активна фаза встановлення контролю над Кримом спецназом та підрозділами збройних сил Російської Федерації. Відповідно, в документах Верховної Ради України датою початку збройної агресії Російської Федерації визначене 20 лютого 2014 р. Уперше ця

дата була зафіксована в заяві Верховної Ради України «Про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та представниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масових убивств українських громадян». Заява була схвалена Постановою Верховної Ради №145-VIII від 4 лютого 2015 р.

У схваленій Постановою Верховної Ради України №237-VIII від 21 квітня 2015 р. Заявою «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» 20 лютого 2014 р. також було визначено як дату початку збройного нападу Росії на Україну.

У вересні 2015 р. до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» було внесено доповнення, яке визначило датою початку тимчасової окупації 20 лютого 2014 р. Водночас зі статті 12 Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» були вилучені одіозні та юридично некоректні положення, які прив'язували фіксацію дати початку тимчасової окупації Автономної республіки Крим не до її факту, а до ухвалення Резолюції №68/262 Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 р. «Територіальна цілісність України»¹.

Таким чином, з погляду фактів і права визначеною критичною датою відліку часу виникнення відповідальності Російської Федерації за наслідки її збройної агресії проти України є 20 лютого 2014 р.

Проникнення збройних формувань Російської Федерації на територію України відбулося без оголошення війни. Їхній особовий склад на початковій стадії не мав розпізнавальних знаків і координував свої дії з іррегулярними підрозділами найманців із числа місцевих мешканців, озброєних і керованих російськими спеце лужбами.

Відповідно до преамбули статті 3 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. «Визначення агресії», будь-яка дія, що кваліфікується відповідно до цієї статті як агресія, є актом агресії, незалежно від того, чи мало місце формальне оголошення війни, чи ні. Водночас пункт «д» цієї статті встановив, що «засилання державою або від імені держави озброєних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, мають кваліфікуватися як акти агресії».

Приховане й комбіноване використання Російською Федерацією найманців та своїх збройних сил також не має юридичного значення, не може і не повинне заважати кваліфікації вчиненого неспровокованого збройного нападу Росії на Україну як акту агресії відповідно до загальноновизнаних положень сучасного міжнародного права. Підступні методи², до яких удалося путінське керівництво для маскування початку збройного нападу на Україну, свідчать про його моральну нищість, а не про відсутність факту агресії та є обставиною, яка обтяжує вину Російської Федерації як держави-агресора.

Російська Федерація першою застосувала проти України свої збройні сили, тобто вчинила акт неспровокованої агресії. Елемент першості застосування збройних сил однієї дер-

жави проти іншої є найсуттєвішою первинною ознакою злочину агресії. Стаття 2 Резолюції 3314 (XXIX) встановила: «Застосування збройної сили державою першою на порушення Статуту ООН є *prima facie* і свідченням акту агресії...».

Відповідно до сучасного міжнародного права, застосування державою першою її збройних сил проти іншої держави за жодних обставин не може вважатися виправданим і легітимним. Стаття 5 Резолюції 3314 (XXIX) проголошує: «Жодні міркування будь-якого характеру не можуть слугувати виправданням агресії». У світлі викладеного не витримують жодної критики намагання президента Росії В. Путіна та Федеральних зборів Держдуми Росії³ виправдати російську агресію проти України необхідністю усунення загрози життю громадян Росії, їхніх співвітчизників та особового складу збройних сил РФ на території України. Тим паче, що насправді жодної подібної загрози не існувало⁴.

Водночас постійний представник Російської Федерації в Раді Безпеки ООН у своєму виступі на її екстреному засіданні 3 березня 2014 р. намагався виправдати введення російських збройних сил на територію України, посилаючись на звернення экс-президента В. Януковича. Таке звернення аж ніяк не може бути юридичною підставою для обґрунтування правомірності збройного нападу РФ на Україну, оскільки, відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України, рішення про допуск підрозділів збройних сил інших держав на її територію ухвалює не Президент, а Верховна Рада. Крім того, В. Янукович, з огляду на скоєні ним злочини і втечу з України, Постановою Верховної Ради №757-VII від 25 лютого 2014 р. був відсторонений від виконання функцій Президента, не мав права і фактично не міг діяти як Президент.

Використання офіційним представником Росії нелегітимного звернення экс-президента України лише засвідчило визнання того факту, що Російська Федерація першою застосувала проти сусіда свої збройні сили, тобто вчинила акт неспровокованої агресії. Нова влада України, висловивши емоційні протести проти неправомірних силових дій Російської Федерації, вчинених проти України в лютому – березні 2014 р., певний час утримувалася від однозначного оцінювання їх як актів збройної агресії та не виявляла послідовності й рішучості в негайному й системному запровадженні санкцій проти Російської Федерації як держави-агресора.

У постановах Верховної Ради України, які передували відторгненню Криму від України, йшлося про неприпустимість «військового втручання» та висувалися вимоги до Російської Федерації щодо «повернення військовослужбовці Чорноморського флоту РФ у місця їхньої постійної дислокації» та «введення інших військових формувань з території України»⁵.

Після анексії Криму Росією Верховна Рада України 20 березня 2014 р. ухвалила Декларацію «Про боротьбу за звільнення України», в якій зазначалося, що «Український народ ніколи не визнає анексію невіддільної частини своєї території – Автономної Республіки Крим, захопленої Росією з брутальним порушенням фундаментальних норм міжнародного права та загальнозовизнаних принципів співжиття держави».

Міністерство закордонних справ України в нотах, адресованих Міністерству закордонних справ Російської Федерації, характеризувало постанову Федеральних зборів Держдуми Росії від 1 березня 2014 р. як «таку, що суперечить звичайній і конвенційній нормі міжнародного права, яка забороняє збройне втручання або всі інші форми втручання у внутрішні справи», засуджувало та кваліфікувало агресивні напади збройних сил Росії на розташовані в Криму військові частини та кораблі Військово-морського флоту України як «військову інтервенцію»⁶. Починаючи з квітня 2014 р. МЗС України однозначно кваліфікує дії Російської Федерації як тривалі, систематичні й зухвалі акти збройної агресії проти України⁷.

Верховна Рада України 15 квітня 2014 р. ухвалила Закон №1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України», статті 2 і 3 якого встановили, що тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим є наслідком збройної агресії Російської Федерації⁸. У заяві Верховної Ради України №1217-VII «Про ініціативу міжнародних переговорів щодо деескалації ситуації навколо України» від 16 квітня 2014 р. було підтверджене «невизнання факту анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією, яка сталася внаслідок неспровокованої російської агресії проти України та незаконної окупації Кримського півострова агресором»⁹.

Із подальшим розширенням агресії проти нашої країни МЗС України в загальній формі окреслило правову позицію української держави стосовно збройної агресії Російської Федерації проти України та її наслідків. У Ноті №610/22-110-2095 від 2 серпня 2014 р. основні елементи цієї позиції були визначені так:

«Агресія Росії проти України – тяжкий злочин проти міжнародного миру та безпеки й тягне за собою міжнародно-правову відповідальність Росії та індивідуальну кримінальну відповідальність винних у його скоєнні осіб. Міністерство закордонних справ України рішуче вимагає від Російської Федерації негайно припинити міжнародно-протиправні дії, зокрема вторгнення Збройних Сил Росії, у тому числі і важкої військової техніки, на територію України, здійснити виведення всіх збройних сил Росії з території України, припинити регулярні обстріли території України, порушення повітряного простору та сухопутного кордону України з Росії, постачання зброї та військової техніки бойови-кам-найманцям.

Українська сторона вимагає відвести підрозділи збройних сил Росії від державного кордону України з Росією, забезпечити належний прикордонний режим на території до українсько-російського державного кордону території Російської Федерації, розслідувати всі злочини, здійснені з території Росії, про які вказано у цій та попередніх нотах Української Сторони, та покарати винних. Міністерство закордонних справ України вимагає надати Українській Стороні належні запевнення та гарантії неповторення згаданої вище міжнародно-протиправної діяльності. Міністерство закордонних справ України вимагає від Російської Сторони здійснити повне відшкодування шкоди, завданої внаслідок міжнародно-протиправних дій російської Федерації».

У подальшому правова позиція України в питанні збройної агресії Російської Федерації була детально окреслена в Постанові Верховної Ради України №129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБОЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27 січня 2015 р. та Постанові Верховної Ради України за №337-VIII «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 р. Крім того, 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову № 145-VIII «Про заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками територіальних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян».

У схвалених цими постановами зверненні і заявах було сформульоване концептуальне підґрунтя для вироблення консолідованої претензії Української держави, котра зазнала збройної агресії, до Російської Федерації як держави, що вчинила збройну агресію. Відповідно до статті 51 Статуту-ООН, Україна як держава, яка зазнала збройного нападу, мала пра-

во дати негайну збройну відповідь державі-агресору. На жаль, збройний опір російській агресії розпочався лише після того, як виконувач обов'язків Президента України О. Турчинов підписав Указ №405/2014 від 14 квітня 2014 р. про здійснення антитерористичної операції на Сході України із залученням Збройних Сил України¹⁰.

Правовою підставою здійснення антитерористичної операції став Закон України №638-IV «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.¹¹ Однак на момент ухвалення Указу Україна зазнала не спорадичної терористичної атаки, а була об'єктом спланованої та широкомасштабної збройної агресії. З огляду на це правовою підставою збройної відсічі Російській Федерації як державі-агресору мала би слугувати стаття 51 Статуту ООН та Закон України № 1932-ХІІ «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.¹² Тим більше, що стаття 1 цього Закону фіксує, відповідно до міжнародного права, визначення поняття збройної агресії, під яке підпадають усі складники агресивних дій Росії проти України, а стаття 4 «Відсіч збройній агресії проти України» передбачає: «У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради країни подання про оголошення стану війни».

Петро Порошенко, обраний Президентом України 25 травня 2014 р., не скористався всіма своїми повноваженнями й не забезпечив переведення збройного опору України російській агресії з режиму антитерористичної операції в режим відсічі збройній агресії Російської Федерації відповідно до пунктів 1,17, 20 статті 106 Конституції

ції України і статті 4 Закону України «Про оборону України» та Закону України №1647-III «Про правовий режим воєнного стану» від 6 квітня 2000 р.

Відповідно до згаданих законів, запровадження воєнного стану передбачає повномасштабне запровадження Збройних Сил України для відсічі агресії, запровадження спеціального порядку взаємодії між військовими командуванням та органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, переведення економіки на воєнні рейки, використання для потреб армії та фронту всіх ресурсів держави, а в разі потреби – юридичних та фізичних осіб, введення певних обмежень, покликаних забезпечувати громадський порядок та безпеку громадян і запобігати діяльності, яка шкодить воєнним зусиллям держави і деморалізує суспільство.

Публічно не пояснивши своєї позиції, Президент України П. Порошенко не наважився запровадити воєнний стан. Аргументи, які лунали з вуст його найближчого оточення, вельми непереконливі, а деякі з них – на кшталт побоювань узурпації влади військовими, неможливості одержання кредитів і військово-технічної допомоги з-за кордону – просто вводили громадськість в оману.

Утім, у різний час і різними органами України були ухвалені десятки нормативних актів, які фактично запровадили воєнний стан. До таких актів слід віднести передусім численні Укази Президента України про часткову мобілізацію; Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності на строк понад 72 години» від 12 серпня 2014 р.; Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції» від 2 серпня 2014 р.; Закон України №141-VIII «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 р.; Указ Президента України №133/2015 від 12 березня 2015 р., яким був створений Воєнний кабінет Ради національної безпеки та оборони України як робочий орган РНБО; Постанову Верховної Ради України №2574 «Про затвердження Заяви Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод»» від 20 травня 2015 р.

Своєю чергою, **Кабінет Міністрів України не вжив належних заходів швидкого й системного застосування проти Росії як держави-агресора санкцій, пояснюючи свою позицію відсутністю відповідного національного закону. Таке положення не витримує жодної критики, оскільки за міжнародним правом держава, яка зазнала збройної агресії, має цілковите право негайно вжити проти держави-агресора будь-які санкційні заходи, незалежно від наявності чи відсутності національного законодавства із цього питання.**

«Вбивство у Лондоні: Хто зможе кинути виклик Путіну»

Путін з отрутою в руках потрапив на обкладинку відомого британського тижневика The Week у зв'язку з підозрою у причетності до отруєння офіцера ФСБ Олександра Литвиненка у 2006 році. Випуск журналу №1058 з Путіним на обкладинці вийшов у друк 30 січня 2016 року з промовистим заголовком. Видання нагадує, що прем'єр-міністр Девід Кемерон звинуватив Москву в «неприйнятному порушенні міжнародного права», однак утримався від введення негайних санкцій, мотивуючи це потребою у співпраці з Москвою щодо Сирії. Нагадаємо, головою судді Високого суду Лондона сер Роберт Оуен 21 січня оприлюднив висновки про причетність Путіна до вбивства офіцера ФСБ Олександра Литвиненка у 2006 році.

За відсутності чіткої позиції керівництва держави в питанні запровадження воєнного стану та застосування міжнародно-правових санкцій проти Російської Федерації Верховна Рада України лише 12 серпня 2014 р., тобто майже через шість місяців після початку збройної агресії Росії, ухвалила одіозний Закон «Про створення вільної економічної зони «Крим» та особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України». Таким чином, замість запровадження економічної блокади загарбаній Росією території, було створено нормативну базу для зміцнення окупаційної влади.

Ініційований Кабінетом Міністрів України Закон № 4553 «Про санкції» був ухвалений Верховною Радою України 14 серпня 2014 р. Однак його застосування проти Російської Федерації розпочалося більш ніж через рік, коли Рада Національної безпеки і оборони України 2 вересня 2015 р. схвалила Рішення «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»¹³. Передбачені цим рішенням санкції стосуються лише фізичних та юридичних осіб Російської Федерації.

Через недоліки Закону «Про санкції» ні Кабінет Міністрів України, ні Рада національної безпеки і оборони України не мають права ухвалювати рішення про запровадження секторальних санкцій. Таке право безпідставно віднесене до компетенції Верховної Ради України, що практично унеможливило оперативне застосування санкцій проти держави-правопорушника. Закон «Про санкції», ігноруючи норми права міжнародних договорів, не передбачає можливості розірвання чи зупинення частково чи повністю міжнародних договорів з державою-агресором. Унаслідок цього тривалий час залишалися чинними й виконувалися навіть договори між Україною та Російською Федерацією про військово-технічне співробітництво, а також чинним залишається Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ, за яким Росія й досі є стратегічним партнером України.

Відмова Президента України запровадити воєнний стан шляхом ухвалення спеціального нормативного акта, передбаченого Конституцією і законами України, і зволікання Кабінету Міністрів України та Ради Національної безпеки і оборони України із застосуванням проти Росії санкційних законів викликали вельми негативні для держави наслідки.

По-перше, це не дало можливості в якомога коротші терміни й максимальною мірою мобілізувати весь потенціал, інститути й ресурси держави, суспільства та громадян на відсіч агресії;

по-друге, заохотили Російську Федерацію до розширення агресії на Сході України, що призвело до значних територіальних, людських втрат і страждань;

по-третє, позбавили органи державної влади можливості швидкого та оперативного застосування на всій території України рішучих заходів боротьби з активністю російського агресора, діяльністю «п'ятої» колони Росії та поширенню в Україні ворожої пропаганди;

по-четверте, викликали сумніви в партнерів України щодо доцільності постачання озброєнь для її Збройних Сил;

по-п'яте, слугували аргументом проти запровадження суворіших санкцій проти Росії з боку міжнародного співтовариства;

по-шосте, створили сприятливий ґрунт для поширення у світі ключової тези російської пропаганди, відповідно до якої в країні відбувається внутрішньополітичний конфлікт, породжений каральними операціями київської «хунти» проти захисників прав російськомовного населення Донеччини та Луганщини.

Непоследовність найвищого керівництва держави при визначенні правового режиму боротьби з російською агресією зумовила використання в офіційних за-

явах і документах евфемізмів на кшталт «терористична діяльність бойовиків», «антитерористична операція», «учасники АТО», «зона АТО» тощо для означення таких реальних явищ, як «збройна агресія Росії проти України», «самооборона від збройної агресії Росії», «учасники бойових дій», «театр воєнних дій» тощо. Такий софістичний підхід дезорієнтує українське суспільство і світову спільноту, підриває правову позицію української держави в питанні притягнення до відповідальності держави-агресора.

В умовах офіційного заперечення керівництвом Російської Федерації участі її збройних сил в агресії проти України та відмови МЗС РФ використати можливості Міжнародного суду ООН для встановлення фактів, пов'язаних зі збройним нападом на Україну, надзвичайно важливого практичного значення набуває формування її правової позиції та питання відсічі збройній агресії Російської Федерації й ліквідації її наслідків на національному рівні.

Окремі елементи правової позиції України у згаданому питанні дотепер були зафіксовані в численних нормативних актах, зокрема в законах, постановах і заявах Верховної Ради України, в указах і розпорядженнях Президента України, постановах та рішеннях Кабінету Міністрів України, у численних дипломатичних нотах і заявах МЗС України, у матеріалах і документах Генеральної Прокуратури, Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку, Фонду державного майна, Міністерства культури та інших відомств.

Згадані нормативні акти, документи і матеріали ухвалювалися, склалися й компіювалися численними органами різних гілок влади, в різний час, за різних обставин і мають різний правовий статус. Отже, сьогодні існує нагальна потреба розробки узагальненої правової позиції України, яка має стати підґрунтям для вироблення єдиної консолідованої претензії, котру Україна як держава, що зазнала збройної агресії, має формально пред'явити Російській Федерації як державі агресору.

Насамперед слід належним чином оформити доказову базу, яка підтверджує вчинення акту агресії проти України збройними силами Російської Федерації, свідчить про розмір завданої Україні шкоди та масштаби порушення прав людини, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Інакше кажучи, треба здійснити масштабну роботу, спрямовану на визначення обсягу матеріальної та нематеріальної відповідальності Російської Федерації як держави-агресора. Водночас треба вдосконалити нормативну базу й механізм запровадження проти Російської Федерації як держави-агресора системних санкційних заходів. Аналіз змісту чинних санкційних нормативних актів свідчить, що вони належним чином не узгоджені один з одним, фрагментарні і стосуються далеко не всіх аспектів ситуації, породженої агресією Російської Федерації проти України. Саме тому застосування Україною санкційних заходів проти Російської Федерації як держави-агресора та ухвалення нормативних актів, покликаних забезпечити протидію російській агресії та ліквідацію її наслідків, залишається спорадичним, розтягнутим у часі й не інституціалізованим належним чином.

З огляду на викладене, існує нагальна потреба у створенні спеціалізованої координуючої державної структури, відповідальної за правовий вимір протидії та ліквідації наслідків агресії, з віднесенням до її компетенції таких основних питань:

- координація роботи центральних органів виконавчої влади України зі збирання, аналізу та узагальнення юридичних доказів вчинення акту агресії проти України;

- удосконалення та розширення нормативної бази реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Фе-

дерації як держави-агресора шляхом внесення змін і доповнень до ухвалених постанов Кабміну України та законів України, а також розроблення нових рамкових законів «Про відшкодування шкоди, заподіяної Україні агресією Російської Федерації» та «Про кримінальне покарання фізичних осіб за злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини, скоєні під час агресії РФ проти України»;

- здійснення координації та методичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади з відшкодування збитків, заподіяваних Україні, її суб'єктам господарювання та громадянам унаслідок вчинення акту агресії, зокрема за допомогою звернення до судів України, Європейського суду з прав людини, міжнародних судових органів, судових органів іноземних держав;

- розробка пропозицій щодо санкцій проти Російської Федерації як держави-агресора в рамках відповідних міжнародних організацій та координації заходів, спрямованих на практичну реалізацію таких пропозицій;

- взаємодія з правоохоронними органами з метою та в рамках порушення кримінальних проваджень проти фізичних та юридичних осіб у зв'язку зі вчиненням злочину агресії та заподіяною внаслідок цього шкодою;

- координація заходів з метою використання національних і міжнародних судових органів для притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, винних у плануванні та вчиненні злочину агресії та пов'язаних із цим злочинах;

- підготовка пропозицій щодо заходів з метою відновлення державного суверенітету України над її тимчасово окупованими територіями;

- підготовка пропозицій щодо заходів у відповідь на недружні дії РФ у сфері економічних відносин та у двосторонніх торговельних відносинах, інші недружні дії РФ, не пов'язані або пов'язані опосередковано з агресією проти України, як у сфері двосторонніх відносин, так і в рамках відповідних міжнародних економічних організацій, координація заходів, спрямованих на практичну реалізацію таких пропозицій;

- забезпечення міжвідомчої координації та взаємодії з міжнародними організаціями з метою протидії антиукраїнській пропаганді РФ та формування позитивного образу України в міжнародному інформаційному просторі.

Виконання зазначених функцій можна було би покласти на спеціально створений координаційний орган у рамках РНБО або на окрему структуру, підпорядковану безпосередньо Президенту України або Прем'єр-міністру України. Однак у будь-якому разі діяльність такого органу має бути підпорядкована виконанню головного завдання – підготовці консолідованої претензії України як держави, котра постраждала від агресії, до Російської Федерації як держави-агресора та пропозиції стосовно заходів для реалізації міжнародно-правової відповідальності Росії на національному та міжнародному рівнях.

При формуванні правової позиції України в питанні відсічі збройній агресії Російської Федерації та ліквідації її наслідків слід виходити з таких позицій.

По-перше, збройна агресія Росії проти України здійснюється не вперше і завжди була складовою тотальної війни, яку Росія протягом віків веде проти України, остаточною метою якої є тотальне знищення українства як явища, а країни – як окремишими національної одиниці, незалежного суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності.

По-друге, і фактично, і юридично збройна агресія РФ проти України може вважатися припиненою лише тоді, коли український суверенітет буде відновлений над усіма окупованими та анексованими територіями і коли відбудеться відшкодування всієї заподіяної Україні шкоди.

По-третє, поки триває збройна агресія РФ проти Украї-

ни регулювання українсько-російських відносин має відбуватися відповідно до міжнародно-правових норм, чинних в умовах війни, а не в умовах миру. Це стосується насамперед застосування щодо РФ міжнародно-правових санкцій.

По-четверте, здійснення Україною відсічі збройній агресії РФ слід однозначно трактувати не як антитерористичну акцію, а як індивідуальну самооборону від агресії, відповідно до статті 51 Статуту ООН.

По-п'яте, реалізуючи своє право на самозахист від агресії, Україна не прагне до воєнної перемоги над Росією, а лише до відновлення своєї територіальної цілісності, поваги до свого права вільно обирати курс цивілізаційного розвитку та визначати способи захисту своєї національної безпеки.

По-шосте, будь-які поступки РФ, які порушують територіальну цілісність України, підривають її конституційний лад і національну безпеку, є неприпустимими.

По-сьоме, дипломатичні зусилля Української держави мають доповнювати її збройний опір російській агресії, а не підмінити або замінити такий опір.

Примітки

¹ Закон України № 2954 «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» від 15 вересня 2015 р.

² Серед таких методів – задіяння спецназу та особового складу підрозділів і військової техніки регулярних збройних сил РФ без розпізнавальних знаків, використання жінок і дітей як «живого щита» для атаківання військових об'єктів, фінансування та озброєння найманців тощо.

³ «У зв'язку з екстраординарною ситуацією, що склалася на Україні, загрозою для життя громадян Російської Федерації, наших співвітчизників, особового складу військового контингенту Збройних Сил Російської Федерації, дислокованого на території України (республіка Крим) на підставі пункту 2 частини 1 статті 102 Конституції Російської Федерації, вношу звернення про використання збройних сил Російської Федерації на території України до нормалізації суспільно-політичної обстановки в цій країні», – ішлося у поданні В. Путіна до Федеральних зборів Держдуми РФ від 1 березня 2014 р. Того самого дня Федеральні збори Держдуми задовольнили звернення В. Путіна, ухваливши постанову № 48-СФ, у якій повторювалися загадані в цьому зверненні мотиви для використання збройних сил РФ на території України.

⁴ У резолюції Європейського парламенту від 16 квітня 2014 р. підкреслювалося, що варті довіри міжнародні моніторингові інститути таких організацій як ООН, ОБСЄ та РС не підтвердили надходження з України повідомлень про будь-які напади, залякування або дискримінацію стосовно російських громадян.

⁵ Див.: Постанова Верховної Ради України № 844-VII від 2 березня 2014 р. та Постанова № 847 від 4 березня 2014 р.

⁶ Див., наприклад, Ноту № 610/22-123/1-746 від 11 березня 2014 р.; Ноту № 610/22-123/1-857 від 18 березня 2014 р.; Ноту № 610/22-123/1-917 від 25 березня 2014 р.

⁷ Див., наприклад, Ноту № 610/22-123/1-1017 від 2 квітня 2014 р.; Ноту № 610/22-110/1-932 від 7 серпня 2014 р.; Ноту № 610/22-110/1-959 від 11 серпня 2014 р.; Ноту № 610/22-110/1-972 від 12 серпня 2014 р.

⁸ Відомості Верховної Ради України.–2014.–№26.–Ст.892.

⁹ Відомості Верховної Ради України.–2014.–№22.–Ст. 866.

¹⁰ Указом вводилося в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України».

¹¹ Відомості Верховної Ради України.–2003.–№25.–Ст. 180.

¹² Відомості Верховної Ради України.–1992.–№ 9.–Ст. 106.

¹³ Рішення було введено в дію Указом Президента України № 549/2015 від 16 вересня 2015 р.